

V. Výzkumné šetření (polsko – český kontext)

1. Stručná charakteristika kvalitativního výzkumného šetření

Kvalitativní výzkum je nejčastěji prováděn na menší skupině respondentů, s cílem zjistit nejen, jak zkoumané osoby vnímají (interpretují) zkoumaný problém, ale jak danou situaci reálně prožívají.

Kvalitativní výzkum lze charakterizovat jako výzkum, který nevyužívá numerických šetření (Disman, 2006, s. 285; Strauss a Corbinová, 1999, s. 10). Jeho cílem je podle Dismana (2006, s. 285) **interpretace sociální reality**, tedy určení významu, který přikládáme sdělovaným informacím. Účelem kvalitativního výzkumu je porozumět lidem v různých sociálních situacích.

Cílem kvalitativně orientovaného výzkumného šetření je **popis zvláštností** (odlišností) jednotlivých případů a tvorba hypotéz (Hendl, 2005, s. 63). Kvalitativní výzkum zahrnuje **popis a interpretaci sociálních nebo individuálních lidských problémů** a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném problému. Důraz se klade na způsob, jakým lidé **interpretují jevy sociálního světa a svojí zkušenost**. Vychází se z empirických dat, majících podobu textů (měkká data), získaných hloubkovým rozhovorem, nestrukturovaným pozorováním a studiem dokumentů. Tento proces má vést k podrobným informacím, zachycujícím složitost situace každodenního života. Data se analyzují kvalitativními metodami (měkké metody), které zohledňují jejich tvar a původ (Hendl, 1997, s. 12). Realizace výzkumu v přirozených podmínkách sociálního prostředí je pak nutnou podmínkou kvalitativního šetření.

Hendl vidí kvalitativní výzkum jako širší označení pro různé přístupy. Využití induktivních forem vědeckých metod podle něj patří k základním charakteristikám kvalitativního výzkumného šetření. Patří sem i hloubkové studium jednotlivých případů při využívání různých forem **pozorování** a **rozhovorů**. Indukce je založena na principu opakování. Lze předpokládat, že z případů, které se opakují je možné vytvořit určité pravidlo. Univerzálně platné tvrzení tedy vyvozujeme z jednotlivých konkrétních případů (Hendl, 2005, s. 63). Švaříček uvádí, že toto tvrzení má však povahu pouze „pravděpodobnostní“ (Švaříček, 2005).

Kvalitativní výzkum se snaží porozumět jevům, které zkoumá. Nezříká se však ani vysvětlení. Provádí se nejčastěji jako intenzivní a dlouhý kontakt s terénem nebo životní situací. Tyto situace se často týkají každodenního života jedince, skupiny, společnosti nebo organizace (Hendl, 1997, s. 12).

Mezi nejdůležitější zásady kvalitativního výzkumu patří:

- **otevřenost** (vůči zkoumaným osobám, včetně jejich zvláštností, projevuje se např. tím, že plán výzkumu nebo jeho hypotézy se dotvářejí během výzkumu);
- **zahrnutí subjektivity** (ani v kvalitativním výzkumném procesu nelze vyloučit ovlivnění výsledků výzkumu hodnotovými postoji výzkumníka; hlásí se k částečné identifikaci se zkoumaným jevem, osobou nebo prostředím);
- **procesuálnost** (výzkumný akt je procesem, v jehož průběhu se mění jeho jednotlivé prvky – metody, způsoby interpretace výzkumníka i subjektů atd.);
- **reflexivita** (interpretativní porozumění – jak v sociální skutečnosti, tak ve výzkumném procesu, ve kterém znamená připravenost výzkumníka reagovat na nové nečekané momenty nebo konstelace);
- **zaměření na případ** (věnujeme pozornost jednotlivým případům, provádí se jejich podrobný popis, navrhuje se pomocí nich teorie);
- **historicita a kontextuálnost** (historické uchopení problému, všechny závěry se musí valorizovat pro daný kontext), a další (Hendl, 1997, s. 33).

Plán výzkumu (koncepte výzkumu, typ výzkumu, design) znamená základní **uspořádání výzkumu**. Zahrnuje na formální úrovni cíl výzkumu a jeho průběh, vyjasňuje rámcové podmínky, které určují komunikační možnosti mezi probandy a výzkumníky. Rozlišujeme tyto plány výzkumu:

- případová studie;
- analýza dokumentů;
- biografický výzkum;

- etnografický terénní výzkum;
- akční a kritický výzkum;
- evaluace (Hendl, 1997, s. 37).

Nejčastější výzkumnou metodou (technikou sběru výzkumných dat) je tzv. kvalitativní dotazování neboli individuální **polostrukturovaný** (polostandardizovaný) nebo **rozhovor s otevřenými otázkami**. Hendl uvádí, že volby výzkumných metod se zcela logicky mají řídit výzkumným problémem a možnostmi výzkumníka (Hendl, 2005, s. 161).

Strukturovaný **rozhovor s otevřenými otázkami** sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na které mají jednotliví informanti odpovědět. Tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek, kladených informantovi. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se rozsah získaných dat bude mezi jednotlivými rozhovory značně lišit. Základním účelem tohoto typu interview je minimalizovat efekt tazatele na kvalitu výpovědi v rozhovoru. Tento typ rozhovoru je vhodný, pokud máme možnost provést rozhovor jenom jednou a máme málo času se informantovi dlouhodobě věnovat. Omezení tohoto typu rozhovoru může spočívat v to, že různým respondentům klademe stejné formulované otázky a tím přehlízíme osobní situovanost rozhovoru. Proto tento typ rozhovoru částečně omezuje možnost vzít v úvahu individuální rozdílnost a okolnosti (Hendl, 1997, s. 88).

Polostrukturovaný rozhovor byl vyvinut pro zjišťování subjektivních teorií a má společné rysy s **rozhovorem s otevřenými otázkami**. Návod rozhovoru se konstruuje podle tematických oblastí, které se vždy uvedou **otevřenou otázkou**, na kterou by měl dotazovaný bezprostředně odpovědět na základě svých znalostí a zkušeností. Následují **teoreticky opodstatněné otázky** zaměřené na určité hypotézy, které se orientují podle vědecké literatury a dosavadních znalostí výzkumníka k danému tématu. Třetí typ otázek představují **konfrontační otázky**. Ty mají kriticky prověřit zatím odhalené vztahy ve světle alternativních možností. Linie rozhovoru je určena předkládáním problémových oblastí a cílenými otázkami (Hendl, 1997, s. 90). Dle Miovského je polostrukturovaný rozhovor nevhodnější variantou, neboť dokáže eliminovat nevýhody obou zbývajících variant (Miovský, 2006, s. 160).

Hendl uvádí, že, kladení otázek lidem nebo získávání jejich odpovědí (vyprávěním) na určitý stimul a zaznamenávání takto vznikajících informací je jednou z metod sběru dat v **empirickém výzkumu**. Hendl rovněž uvádí, že mnohem oblíbenější je strukturované dotazování (rozhovor). To má několik důvodů.

Analýza dat, získaných pomocí přísně strukturovaného dotazování s uzavřenými otázkami, je na rozdíl od nestrukturovaného dotazování jednodušší. Na rozdíl od strukturovaného rozhovoru s uzavřenými otázkami se při **kvalitativním dotazování** nikdy nepředkládají předem určené fráze odpovědí nebo jejich kategorie. V rámci volněji utvářeného kvalitativního dotazování je kladen důraz na volnost respondenta. (Hendl, 1997, s. 76).

Dotazováním se zjišťují subjektivní pohledy dotazovaných na události přítomné či minulé, na plány do budoucna, na jejich názory a pocity, na jejich problémy a zkušenosti (Hendl, 2005, s. 77).

Mezi **nevýhody kvalitativních rozhovorů** (Švaříček, Šedová, 2007; Miovský, 2006) patří to, že jsou velice obtížné. Doporučuje se, aby byly spíše svěřovány do rukou odborníků či zkušených pracovníků. Občas vznikají potíže se zobecňováním výsledků. Sběr i analýza získaných dat jsou časově náročné. Výsledky jsou snadno ovlivnitelné výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. V některých případech může dojít ke zkreslení výsledků výzkumu na základě subjektivních názorů a zkušeností výzkumníka. Nevýhodou může být také relativně malý vzorek zkoumaných osob.

Hendl tvrdí, že dotazování může mít **tři nevýhody**:

- odpovědi respondentů mohou být přehnané, zkreslené nebo nedokonalé;
- téměř vždy existuje rozdíl mezi tím, co lidé říkají a dělají;
- subjekt nechápe kontext, ve kterém vznikají otázky výzkumníka (proto je mnohdy špatně interpretuje) (Hendl, 1997, s. 77).

Mezi **výhody** patří především to, že dotazování není anonymního charakteru, tzn., že výzkumník má možnost navázat se zkoumanou osobou bližší vztah a má tedy možnost určovat např. směr rozhovoru, jeho hloubku, dobu apod. Na rozdíl od dotazníků nehrozí např. problém s nízkou návratností dotazníků. Výhodou je dobré porozumění v rozhovoru (na případné nejasnosti se můžeme „doptat“) a poměrně hloubkový popis případů v rámci analýzy rozhovorů. Kvalitativní rozhovor umožňuje navrhnout teorie, umožňuje studovat procesy a současně hledá lokální příčinné souvislosti (Hendl, 1997, s. 78).

Kvalitativní postupy vyžadují přesný a adekvátní popis dat. Metodami sběru dat získáváme informační materiál o realitě. Z toho důvodu se hledají možnosti, jak získaný materiál optimálně **fixovat, upravit a zobrazit**. Pro kvalitativně zaměřený výzkum jsou důležité tři oblasti úpravy dat:

- a) **techniky transkripce** (transkripce je proces převodu mluveného projevu z interview nebo skupinové diskuse do písemné podoby, mluvené projevy

také lze převést do literární podoby, která zachovává dialekt, nespisovná slova apod.):

- **doslovná** (jde o velmi časově náročnou proceduru, důležitá místa lze zdůraznit podtrháváním, komentářem nebo vytvářet seznamy a srovnávat jednotlivá místa textu);
- **komentovaná** (důležité informace mimo doslovný protokol se zachycují komentovanou transkripcí, buďto pomocí zvláštních znaků a písmen označujících intonaci hlasu, třes hlasu, obavy, neklid apod., nebo lze transkripci opatřit komentářem ve zvláštním sloupci);
- **shrnující protokol** (podobně jako selektivní protokol nezanechává celý text, vynechává zbytečná místa vzhledem časovému rozsahu, např. se ihned po rozhovoru do diktafonu nahraje shrnutí rozhovoru a názor o něm; rozsah materiálu se snižuje také tím, že se vypouštějí pasáže, které jsou obsaženy v jiných částech rozhovoru = redukce);
- **selektivní protokol** (někdy má smysl do protokolu zahrnout jenom informace, týkající se určitých věcí a zbytek zcela vypustit, kritéria se však musí přesně definovat; ze směsi různorodých informací vybíráme ty, které jsou pro nás užitečné, je však nutno brát v potaz, že mohou ztrácet kontextuálnost).

- b) návrh kategoriálních systémů** (slouží k provádění redukce dat, přitom jde vlastně o kódování záznamů z rozhovorů, pozorování nebo dotazníků; kategoriální systémy se používají i při návrhu zobrazování dat – plní zobrazovací funkci; konstrukcí kategoriálních systémů se myslí návrh popisovaného systému kategorií pro systematickou klasifikaci a rozřídění informací);
- c) volba zobrazovacích prostředků** (hlavní zobrazovací technikou v kvalitativním výzkumu je text, který je případně opatřen kódy; dalšími možnostmi je zobrazování pomocí tabulek, map a grafů; nejčastěji se však přechází přímo od slovního a zakódovaného textového popisu k interpretaci a zpracování textové zprávy o výsledcích výzkumu, tato zpráva je v podstatě zobrazením informací) (Hendl, 1997, s. 130–140).

Kódováním se rozumí operace rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci. Kódování nelze chápat nezávisle na způsobu výběru a sběru datového materiálu. Postup totiž vede i k rozhodnutím, která data nebo případy je nutné ještě zahrnout do analýzy a kterými metodami je nutné provést

sběr dat. V rámci tohoto postupu lze rozlišit **tři procedury**, jak zacházet s analyzovaným textem:

- a) **otevřené kódování** (výzkumník identifikuje zajímavá témata a přiřazuje jim kódy nebo označení; má vyzvednout na povrch latentní významy skryté v datech; lze kódovat slovo po slovu nebo podle odstavců, nebo podle celých textů a případů) (Hendl, 1997, s. 164, Švaříček, Šedřová a kol., 2007, s. 21);
- b) **axiální kódování** (soubor postupů, jejichž cílem je vytvoření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi, jeho prostředkem je kódovací paradigma, které zahrnuje podmiňující vlivy, strategie jednání, kontext, interakce a následky) (Strauss, Corbinová, 1999, s. 84);
- c) **selektivní kódování** (je vybrána pouze jedna podstatná kategorie, která se následně vztahuje k ostatním kategoriím, jedná se o integraci všech výsledků interpretace, které jsme získali během výzkumu) (Strauss, Corbinová, 1999, s. 84).

Kvalitativní materiál ve formě **transkripce rozhovorů**, pozorování, textových a audiovizuálních materiálů a dalších předmětných materiálů se analyzuje pomocí vhodných metod. Jak bylo výše uvedeno, v kvalitativní analýze jde o ne-numerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, formy, kvality a vztahy. Kvalitativní analýza musí být fundována určitou představou, což jsou její cíle. Je nutno také poznamenat, že kvalitativní postupy analýzy mají blíže ke **zdravému rozumu** než složitostem statistické analýzy kvantitativních dat. Jsou přezkoušením dat i schopností výzkumníka myslet a zpracovat data užitečným a smysluplným způsobem (Hendl, 1997, s. 141).

Základními taktikami analýzy dat jsou:

- a) popis,
- b) **klasifikace** a
- c) **hledání vazeb** a spojení mezi koncepty (Hendl, 1997, s. 143).

Velmi důležitá je také **kontrola kvality výzkumného šetření**. Lze konstatovat, že samotná kvalita výzkumu se v rámci kvalitativního výzkumného šetření velmi obtížně ověřuje. Pojmy jako validita a reliabilita se zde jen velmi těžko uplatňují. Jde o atributy, kterými lze ověřovat průběh výzkumného šetření a získaných výsledků. **Validita** označuje platnost získaných dat a z nich plynoucích závěrů a teorií. **Reliabilita** (spolehlivost) je pak míra, která nám určuje, zda jsou výzkumná data spolehlivá. Realiabilitu lze určit tím způsobem, že srovnáme výsledky

z vícero výzkumů. Budou-li výsledky výrazně odlišné, je spolehlivost výzkumu nízká. V opačném případě, kdy jsou výsledky výzkumů podobné, jedná se o reliabilitu vysokou. Chceme-li zvýšit spolehlivost výzkumu, měli bychom např. zvýšit počet otázek v rozhovoru v rámci jednoho okruhu. Validita a reliabilita záleží velmi významně na tom, kdo test vytvářel a zda dotyčná osoba má schopnosti odhalit to, co chceme skutečně zkoumat.

Naplnění výše uvedených atributů spolehlivosti a validity lze docílit prostřednictvím **triangulace** získávání výzkumných dat. V pedagogickém výzkumu jsou např. rozhovory uskutečňeny s dvěma protichůdnými stranami a doplněny o informace různých pedagogických i nepedagogických pracovníků (sociálních pracovníků, opatrovníků, kurátorů apod.). Kromě toho může současně docházet k prozkoumání a pozorování životního prostředí vybraných respondentů (např. konkrétních zařízení náhradní výchovné péče).

2. Popis výzkumu

Samotný výzkum v České republice probíhal v několika dílčích fázích, které byly uskutečňeny v letech **2011 až 2013**. Srovnávací výzkum probíhal ve dvou státech – v **České republice a v Polsku**. Pro srovnání bylo použito se svolením šetření dřívější (FRC, 2007). Jména dotazovaných jsou v naší publikaci samozřejmě smyšlená, pro polské klienty opětovně.

Zpracování, analýza získaných dat a formulace závěrečné zprávy polské části výzkumu proběhla již dříve, analýza české části na konci roku 2013. Jednotlivé fáze výzkumu se vzájemně překrývaly a současně také doplňovaly. V první, **přípravné fázi**, byl stanoven výzkumný problém (téma), kterým jsme se chtěli zabývat, volili jsme vhodné výzkumné metody, vhodný výzkumný vzorek a stanovil si cíl výzkumu. Následně bylo nutné dostatečně prostudovat potřebnou literaturu, která se týkala daného problému a také metodologie. Další fází výzkumu bylo **sestavení otázek** potřebných pro uskutečnění rozhovoru s respondenty a **analytických karet**, do kterých by byly výsledky rozhovorů zaznamenávány (kódovány).

Po sestavení otázek rozhovoru byl v další fázi výzkumu proveden **předvýzkum** (pilotáž). Rozhovor byl uskutečněn s několika respondenty, kteří měli reprezentovat testovací vzorek. Po zjištění nedostatků v rozhovorech, resp. chyb ve stanovených otázkách, byly otázky znovu přepracovány (upraveny, doplněny). Následovaly rozhovory se stanoveným výzkumným vzorkem (vybranými respondenty), transkripce a vyhodnocování těchto rozhovorů, zaznamenávání

informací do analytických karet a zakomponování výstupů do textu této publikace.

Naše komparativní výzkumná zpráva obsahuje závěry z analýzy rozhovorů uskutečněných ve **dvou státech** (v České republice a Polsku), vždy se **dvěma skupinami respondentů** (s klienty zařízení náhradní výchovné péče, a to současnými i bývalými, a vychovateli zařízení náhradní výchovné péče). V **České republice** se jednalo o klienty a vychovatele **Dětských domovů** (DD) a **Výchovných ústavů** (VÚ) a v **Polsku** o klienty a vychovatele **Dětských domovů rodinného typu – DDRT⁴** (FRC, 2007).

Čerpání informací ze dvou zdrojů mělo za cíl získat úplnou představu o situaci zkoumaného problému v obou výše uvedených státech. Úmyslně byla vybrána **tři odlišná zařízení** (DDRT, DD a VÚ), aby zkoumaný problém, výzkumné cíle, výzkumné otázky, závěry a následná doporučení nebyly úzce specifikovány pouze na jeden typ zařízení.

Dětské domovy rodinného typu (DDRT) patří mezi zařízení náhradní výchovné péče. Jsou to instituce, které stojí mezi institucí pěstounské péče a institucemi běžných dětských domovů nebo výchovných ústavů (výchovnými institucemi). V případě VÚ a DDRT se jedná o dva diametrálně odlišné typy výchovných zařízení, přičemž každý má svá specifika (viz dále). Modely náhradní rodinné péče (pěstounská péče, adopce, neboli osvojení) nebudou součástí tohoto výzkumu, přestože je považujeme v rámci náhradní péče o dítě za „ideálnější“.

Ústředním problémem, kolem kterého byla vytvořena konstrukce celého výzkumu, je **role výchovné instituce v případném prohlubování sociálních nerovností a její role v samotném procesu osamostatňování**.

3. Výzkumné cíle

Zjistit:

- a) jak jsou klienti výchovných zařízení (v Polsku DDRT, v České republice DD a VÚ) v rámci procesu osamostatňování připravováni/připraveni pro život po jejich opuštění;
- b) zda zařízení náhradní výchovné péče potřebují vnější podporu při osamostatňování svých klientů;
- c) postoje klientů zařízení náhradní výchovné péče vůči vlastnímu procesu osamostatnění;

⁴ V Polsku se zařízení tohoto typu nazývá „Rodzinny dom dziecka“. V textu budeme pro usnadnění používat zkrácené české označení DDRT.

- d) postoje odborných pracovníků (vychovatelů, případně vychovatelů – opatrovníků osamostatňování) zařízení náhradní výchovné péče vůči vlastnímu procesu osamostatnění.

Hlavním cílem výzkumu je, se na základě kvalitativního šetření, blíže seznámit s procesem osamostatňování klientů institucí náhradní výchovné péče, vyhledat případné problémy v procesu osamostatňování a na tomto základě stanovit závěry a příslušná doporučení pro zkvalitnění tohoto procesu.

Dílčím cílem výzkumného šetření je zprostředkování obrazu skutečné sociální reality, ve které zkoumané osamostatňované osoby fungují (žijí), a to z toho důvodu, aby bylo možné na jejím základě nalézt či podchytit nejvážnější problémy v osamostatňování, se kterými se zkoumané osoby v každodenním životě potýkají.

4. Výzkumné otázky

- Jaké jsou hlavní potřeby a nároky spojené s osamostatňováním klientů výchovných zařízení?
- Které potřeby klientů, spojené s procesem osamostatňování, jsou uspokojovány?
- Které potřeby klientů, spojené s procesem osamostatňování, nejsou uspokojovány?
- Do jaké míry připravuje proces osamostatňování klienty k životu mimo tato zařízení?
- Zda a jakým způsobem se od sebe liší představy, náhledy a postoje klientů a vychovatelů?
- Jaká jsou specifika DDRT? (Jsou něčím výjimečné v rámci procesu osamostatňování s ohledem na potřeby klientů? Jsou v něčem v rámci tohoto procesu „lepší“?)
- Zda výchovná zařízení potřebují vnější podporu při osamostatňování svých klientů? (Pokud ano, tak v kterých oblastech?)

5. Výzkumný vzorek

Jak již bylo výše uvedeno, pro naše výzkumné šetření jsme jako výzkumný vzorek (zkoumané osoby) zvolili v České republice:

- **současné a bývalé klienty DD a VÚ;**
- **vychovatele v DD a ve VÚ;**

v Polsku:

- **současné a bývalé klienty DDRT;**
- **vychovatele v DDRT.**

Výzkumný vzorek v polské části výzkumu byl získán pomocí metody „sněhové koule“. V Polsku se ke zkoumaným osobám dostali prostřednictvím **Krajského centra pomoci rodině** (Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie – PCPR) a **Městského centra sociální pomoci** (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej – MOPS). To jsou v Polsku instituce, které jsou ve stálém kontaktu s výchovnými institucemi, tedy i s DDRT. Došlo k vyhledávání osob splňujících naše kritéria a následně pak na konkrétní osoby, které vyjádřili souhlas s provedením rozhovoru.

Výzkumný vzorek v české části výzkumu byl rovněž získán pomocí metody „sněhové koule“. Většinou se jednalo o náhodný výběr výchovného zařízení v různých částech České republiky. Stejně tak i zkoumané osoby byly vybrány zcela náhodně tak, jak přicházely jednotlivé situace a setkání s pracovníky či klienty výchovných zařízení.

Takový způsob hledání osob do výzkumného vzorku byl vynucen především **zásadami ochrany osobních dat a informací**, ke kterým nemá běžně výzkumník nebo jeho spolupracovníci přístup, neboť v České republice ani v Polsku nebylo možné vyhledat v nějaké databázi (spisech) konkrétní osoby, které opouštějí nebo opustili výchovné zařízení.

Na jedné straně se může zdát právě **náhodný výběr** výzkumného vzorku (zkoumaných osob) výhodou, tento výběr měl však i své **nedostatky**:

- lze připustit, že k poskytnutí rozhovoru daly souhlas osoby, které se chtěly podělit se svými zkušenostmi při osamostatňování. To znamená, že souhlas k rozhovoru nemusely udělit např. osoby, které mají v této oblasti určité problémy či neúspěchy;
- rovněž nemuseli udělit souhlas k rozhovoru osoby, které nejsou schopny odpovídajícím způsobem realizovat své úkoly a cíle v rámci Individuálního plánu osamostatnění (týká se respondentů v Polsku) nebo Programu rozvoje osobnosti (týká se respondentů v České republice);
- připouštíme, že zprostředkující instituce v rámci polské části výzkumu mohly mít zájem na tom, aby samy rozhodly, kdo se ve výzkumném vzorku objeví, mohlo tedy dojít k výběru těch osob, které mají v rámci spolupráce s těmito institucemi „dobré“ výsledky v oblasti osamostatňování;

- dalším omezením tohoto způsobu výběru výzkumného vzorku se ukázal nedostatečný kontakt institucí (MOPS, PCPR, týká se tedy pouze polské části) s osobami, které proces osamostatňování ukončily.

Již od samého počátku jsme plánovali provést rozhovory s celkem 9–12 osobami v každém ze dvou výše uvedených států (Česká republika, Polsko). Mělo jít o klienty, kteří žijí v dané chvíli ve výchovném zařízení, dále o klienty, kteří z výchovného zařízení již odešli a současně také o vychovatele. Ve shodě s předpoklady jsme nakonec provedli **12 rozhovorů v každém státě**, z toho v České republice:

- **2 s klienty po odchodu z výchovného zařízení;**
- **5 s klienty před odchodem z výchovného zařízení;**
- **5 s vychovateli;**

v Polsku:

- **5 s klienty po odchodu z výchovného zařízení;**
- **2 s klienty před odchodem z výchovného zařízení;**
- **5 s vychovateli.**

To znamená, že nakonec bylo do výzkumného vzorku zahrnuto **celkem 24 osob**.

Rozhovory v Polsku byly uskutečněny ve spolupráci s kolegy (FRC, 2007). Kritériem k přijetí této spolupráce byla věcná příprava a několik setkání či školení v rámci přípravné fáze výzkumu (metoda rozhovoru, provádění a realizace rozhovoru, analýza získaných dat prostřednictvím rozhovoru). Transkripci uskutečněných rozhovorů proběhla ve spolupráci výzkumníka s výše uvedeným studentem. Překlad rozhovorů do písemné podoby provedl zkušený překladatel, a to opět ve spolupráci s výzkumníkem.

Rozhovory v České republice a také jejich transkripce byly provedeny samotným výzkumníkem, vzhledem k tomu, že zde odpadla jazyková bariéra.

Získaný materiál z polského i českého výzkumu byl následně rozdělen na **čtyři základní části**:

- a) rozhovory s klienty výchovných zařízení v Polsku (DDRT);
- b) rozhovory s klienty výchovných zařízení v České republice (DD a VÚ);
- c) rozhovory s vychovateli ve výchovných zařízeních v Polsku (DDRT);
- d) rozhovory s vychovateli ve výchovných zařízeních v České republice (DD a VÚ).

Jednotlivé části byly analyzovány pomocí **analytických karet**. Na jejich základě byly následně sepsány částečné, neboli parciální či vybrané návrhy a závěry v kategoriích přepisu, které odpovídaly výzkumným otázkám. Tyto parciální závěry byly shromážděny ve dvou kapitolách výzkumné zprávy, tj. **analýza výpovědí klientů** a **analýza výpovědí vychovatelů**. Jednalo se v podstatě o zápis závěrů z analýzy rozhovorů. Závěrečná zpráva obsahovala závěrečnou kapitolu, ve které byly uvedeny závěry ze srovnání obou analýz a závěrečná doporučení.